

Tomasz Demendecki

Projekt modelowego kodeksu prawa sądowego cywilnego państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw

Międzyparlamentarne Zgromadzenie państw członkowskich WNP, powołane (w marcu 1992 r.) w celu realizacji idei pogłębiania współpracy między krajowymi parlamentami oraz tworzenia modelowych aktów normatywnych¹, stanowiących wzorzec w ramach unifikacji i harmoni-

¹ Pojęcie modelu znajduje szerokie zastosowanie na różnorodnych płaszczyznach nauki. Znaczącym w obrębie tzw. modelu sądowego stosowania prawa wydaje się podział tej kategorii przez J. Wróblewskiego na opisowy – rekonstruujący badaną rzeczywistość oraz normatywny (postulatywny) – wyznaczający, jaką powinna być badana rzeczywistość; por. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 37. Według S. Włodzki „stosując tę konstrukcję można bowiem powiedzieć, że cywilnym jest tylko takie postępowanie, które wykazuje cechy właściwe modelowi postępowania ukształtowanego pod kątem widzenia spraw cywilnych, inaczej mówiąc, zbudowanego z elementów zdeterminowanych szczególnymi właściwościami spraw cywilnych”, *Pojęcie postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław 1974, s. 279. Do kategorii prawa modelowego można z całą pewnością zakwalifikować m.in. obowiązujący od 1989 r. iberyjski kodeks procedury cywilnej (*Codigo Tipo*), przygotowywany w ramach Wspólnot Europejskich (przez komisję ekspertów Komisji Europejskiej pod przewodnictwem M. Storme) projekt europejskiego kodeksu prawa sądowego cywilnego *Draft Directive Approximation Judiciary Law* czy też projekt *Transnational Rules of Civil Procedure (Hazarda i Taruffo)*; więcej na ten temat zob. M. Sawczuk, *Modele kodeksów prawa sądowego cywilnego o znaczeniu międzynarodowym (proces i ustroj)*, [w:] *Aktualne problemy prawa międzynarodowego we współczesnym świecie, Księga pamiątkowa poświęcona pamięci Profesora Mariana Iwanjko; Materiały z ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej przez Katedrę Prawa Międzyna-*

zacji krajowych porządków prawnych, przystąpiło również do opracowywania modelu kodeksu sądowego postępowania cywilnego dla krajów WNP. Aktualność fazy tworzenia projektu jest bardzo widoczna w kontekście następujących w tych państwach przeobrażeń instytucji jurysdykcji sądowej w oparciu o nowe pojęcie wymiaru sprawiedliwości jako bezpośredniej formy realizacji władzy państwowej, nadawania sądom uprawnień kontrolnych w zakresie badania aktów prawnych co do ich zgodności z normami konstytucyjnymi oraz zgodności z prawem orzeczeń i decyzji administracyjnych, rozszerzenia jurysdykcji *de facto* na wszystkie stosunki społeczne, w których powstają kolizje w związku z realizacją podmiotowych praw prywatnych i publicznych.

Przeprowadzenie reformy władzy sądowej, połączone z delegowaniem jej szerokich uprawnień, poprzedziło utworzenie w grudniu 1991 r. Organizacji Międzynarodowej Wspólnoty Niepodległych Państw, w ramach zadań której znalazło się m.in. „udzielanie wszelkiej pomocy w budowaniu państw demokratycznych, zabezpieczanie priorytetu zasad i norm prawa międzynarodowego, przestrzeganie praw i podstawowych wolności człowieka i obywatela, ochrona tradycyjnej jednolitości krajowych systemów prawnych, droga ich unifikacji i harmonizacji”².

Warto przy tym zauważyć, że obecnie w państwach członkowskich WNP coraz większe zainteresowanie budzi idea ochrony tradycyjnej jednolitości prawa sądowego cywilnego. W doktrynie powszechnie podkreśla się znaczenie tzw. związkowych Osnów cywilnego postępowania sądowego z dnia 8 grudnia 1961 r., stanowiących podstawę tworzonego w latach 1963-1964 prawa sądowego cywilnego republik byłego ZSRR.

rodowego i Porównawczego Akademii Ekonomicznej w Krakowie (Kraków, 27-28 września 1995 r.), Kraków 1995, s. 170-172; tenże, *Projekt Transnational Rules of Civil Procedure (Hazarda i Taruffo)*, (hasło) [w:] *Wielka Encyklopedia Prawa*, pod red. E. Smoktunowicza, Białystok 2000, s. 767-768; G. Walter, *Najnowsze tendencje rozwoju w międzynarodowym cywilnym prawie procesowym*, Annales UMCS, vol. XLIII, sectio G, Lublin 1996, s. 33 i nast.

² *Międzynarodowe publiczne prawo*, Sbornik Dokumentow, Moskwa 1996, t. 2, s. 468-475; problematyce unifikacji i harmonizacji wiele uwagi poświęca m.in. M. Sawczuk, *Uwagi o europejskim prawie sądowym cywilnym i o odrębnościach krajowego prawa sądowego*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, pod red. M. Sawczuka, Lublin 1997, s. 59 i nast.; R. Tokarczyk, *Wybrane aspekty międzynarodowej unifikacji prawa*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, pod red. M. Sawczuka, Lublin 1997, s. 71.

Uregulowanie najważniejszych instytucji prawa sądowego cywilnego w Osnowach, umieszczanych następnie w kodeksach, gwarantowało jednolite stosowanie instytucji wspólnych w kwestiach zasadniczych i eliminowanie nieuzasadnionych odrębności. Według A. Dobrowolskiego i K. Judelsona, Osnowy miały za zadanie zapewnienie jednolitości, jednorodności, ale nie identyczności prawa ZSRR. Radziecki sposób adaptacji projektów kodeksów postępowania cywilnego do Osnow (dokonanej w dość krótkim czasie i przy zachowaniu odrębności narodowych jedynie o marginalnym znaczeniu) można za M. Sawczukiem określić mianem adaptacji ścisłej³.

Obecnie prawie we wszystkich krajach WNP są przygotowywane nowe kodeksy postępowania cywilnego, a w Armenii, Azerbejdżanie, Białorusi, Gruzji, Kazachstanie, Kirgizji i Uzbekistanie takie akty prawne zostały już uchwalone.

W opracowaniu przez Międzyparlamentarne Zgromadzenie WNP modelu kodeksu postępowania cywilnego upatruje się unikalnych możliwości dla szybszego przeobrażenia sfery cywilnego postępowania sądowego, gdzie rozpatruje się około 80% wszystkich spraw. O aksjologicznej wartości tych działań przekonuje dążenie każdego z państw WNP do realizacji postulatu dostępności i niezawodności sądowego wymiaru sprawiedliwości według zunifikowanych reguł cywilnego postępowania sądowego. Do wad istniejącego systemu sądownictwa zalicza się, zdaniem doktryny, niewydolność sądów, ograniczenia finansowo-techniczne, łamanie przez same organy rozstrzygające reguł proceduralnych. Rozwiązania tych problemów upatruje się w szczególności w powołaniu instytucji sędziego pokoju, wprowadzeniu pozasądowych procedur pojednawczych, poszerzeniu jednoosobowych uprawnień sędziów, rozpoznawaniu w trybie przyspieszonym i uproszczonym bezspornych i niezawitych spraw cywilnych⁴. Za-

³ L.F. Lesnickaja, W.K. Puczinskij, *Ossobiennosti GPK Sojuznych Riespublik*, Juridiczeskaja Litteratura, Moskwa 1970; A. Dobrowolskij i K. Judelson, *Grażdanskij process Sojuza Sowietskich Socjalistycznych Riespublik*, *Juridiczeskaja Litteratura*, [w:] *Grażdanskij process w socjalistycznych stranach-czlienach SEW*, pod red. A. Dobrowolskiego, L. Nevaia, Moskwa 1977-1978; por. także M. Sawczuk, *Uwagi o europejskim prawie...*, s. 62-70.

⁴ Por. W.K. Puczinskij, *Uproszczennoje proizwodstwo w graždanskom processie Anglii*, *Prawowiedienije* 1977, nr 3, s. 64-70; I.J. Jasienowic, *Sriedstwa dosudieb-*

pewnić mają to normy przygotowywanego modelowego kodeksu prawa sądowego cywilnego.

Podkreślaną przez projektodawców omawianego kodeksu kwestią jest wyjaśnienie, czy obecnie używane nazwy są adekwatne do obowiązujących i opracowywanych w krajach WNP kodeksów postępowania cywilnego. Powszechnie wskazuje się, że nazwa „kodeks cywilny procesowy”⁵ nie zawiera tak ważnej i niezbędnej determinanty jak „postępowanie sądowe”⁶. Podobne nazwy kodeksy rosyjski i innych republik byłego ZSRR otrzymały na początku lat 20. Pod pojęciem „proces cywilny”, według B.N. Łapina należy rozumieć „gałąź prawodawstwa (*jurysprudencji*), a ściślej prawa sądowego, zawierającą system poglądów naukowych o doktrynie, koncepcjach, źródłach, ustawach, procedurze i trybach cywilnego postępowania sądowego”⁷. Ponieważ semantyczna wykładnia tego terminu wzbudza wiele poważnych sporów dogmatycznych⁸, za celowe uważa się nadanie bardziej adekwatnych nazw tym kodeksom. Wykorzystanie tożsamego określenia „cywilny” w nazwach dwóch różnych kodeksów: cywilnym (materialnym) i cywilnym procesowym (formalnym) z lingwistycznego, logicznego i jurydycznego punktu widzenia wydaje się, zdaniem projektodawców, nieuzasadnione⁹. Powyższe wnioski stanowiły podstawę akceptacji przez członków Międzyparlamentarnego Zgromadzenia WNP nazwy: „modelowy kodeks cywilny postępowania sądowego”.

Kolejny postulat zgłaszany przez twórców projektu omawianego kodeksu dotyczy potrzeby umieszczenia w nim słownika zunifikowanych (na podstawie standardów ogólnoeuropejskich) pojęć prawnych (termi-

nogo razrieszenia graždanskich sporow: opyt SSZA, Gosudarstwo i Prawo 1998, nr 6, s. 72-77.

⁵ *Graždanskij Processualnyj Kodeks*, tłum. autora.

⁶ Zob. B.N. Łapin, *O problemach reformowania graždanskogo sudoproizvodstva w Sodružestwie Nezavisimych Gosudarstw*, materiały konferencyjne „Reforma cywilnego i gospodarczego prawa procesowego w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw”, Kilonia 15-20.10.2000 r., s. 5. Wypada w tym miejscu wspomnieć także o znaczeniu rosyjskiej ustawy o cywilnym postępowaniu z 1864 r., posługującej się wskazaną terminologią.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Por.: *Graždanskij process*, *Uczebnik*, pod. red. W.W. Jarkowa, Moskwa 1999, s. 5-6.

⁹ Pewną odmiennosć wykazuje tu jedynie nazwa kodeksu Estonii „Kodeks cywilno-procesowy”.

nów), używanych następnie w dalszej treści jego przepisów¹⁰. Można do nich zaliczyć następujące terminy: kodeks i inne akty prawne dotyczące sądowego postępowania cywilnego, zasady naczelnego cywilnego postępowania sądowego, sądy cywilne, postępowanie przed sądem pierwszej instancji, sąd wyższej instancji (apelacyjny, kasacyjny), skład sądu, sędzia (przewodniczący, ławnik), sędzia pokoju, postępowanie przed sędzią pokoju, właściwość sądu, pozew cywilny, pozew administracyjny, pozew o ochronę społecznoprawnych interesów, sprawa cywilna, stadia cywilnego postępowania sądowego, wszczęcie postępowania cywilnego, zabezpieczenie zgłoszonego roszczenia, postępowanie przygotowawcze w sprawie cywilnej, zarzuty i sprzeciwy, środki dowodowe, postępowanie dowodowe, pozasądowe postępowanie pojednawcze, ugoda, postępowanie polubowne, postępowanie uproszczone, postępowanie przyspieszone, protokół z posiedzenia sądowego, protokolant, koszty sądowe, powód, pozwany, osoby zainteresowane, osoby niezainteresowane, prokurator, pełnomocnicy, przedstawiciele ustawowi, zabezpieczenie powództwa, orzeczenie sądowe, środki zaskarżenia, wykonanie orzeczeń sądowych, komornik sądowy. Przedstawiony wykaz pojęć w dalszej fazie prac nad projektem może zostać uzupełniony¹¹.

Jako bardzo aktualny dla praktyki sądowej wskazano w toku opracowywania omawianego aktu prawnego problem „istoty”¹² i znaczenia stosunków prawnych cywilnoprosesowych¹³, jednakże rezultaty opraco-

¹⁰ Jako wzorzec wskazywany jest Kodeks postępowania cywilnego Republiki Białorusi z dnia 11 stycznia 1999 r. (z mocą obowiązującą od dnia 1 lipca 1999 r.) – art. 1.

¹¹ B.N. Łapin, *O problemach riefmrowania...*, s. 8.

¹² O wątpliwościach terminologicznych zob. m.in. M. Sawczuk, *O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego)*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*, Łódź 1998, s. 323-324; M. Sawczuk, W. Grałiński, *Model zażalenia*, Problemy Egzekucji 2001, nr 14(50), s. 47-56.

¹³ Zob. m.in. O. Bülow, *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*, Giesen 1868, s. 70; J. Kohler, *Prozessuales Rechtsverhältniss*, Mannheim 1888, s. 60; W. Mozolin, *O graždansko-processualnom prawootnoszenji*, Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo 1955, nr 6, s. 50 i nast.; O. Joffe, *Spornyje woprosy uczenija o prawootnoszenji*, Łomonosowa Gosudarstwiennyj Uniwersitet 1957, s. 23; S. Kieczekian, *Prawootnoszenija w socialisticzieskom obszczestwie*, Moskwa 1958, s. 18; K. Judelson, *Graždanskij process*, Moskwa 1972, s. 54; N.A. Czeczina, *Graždanskije processualnyje odnoszenija*, Leningrad 1962, s. 8; A.F. Klejman, *Sowietskij graždan-*

wań teoretycznych w tym zakresie nie znalazły dotychczas odzwierciedlenia w obowiązującym ustawodawstwie. Projektodawcy kodeksu modelowego podkreślają, że realizacja wymiaru sprawiedliwości dopuszczalna jest wyłącznie w systemie stosunków prawnoprocesowych, a poza nimi nie ma wymiaru sprawiedliwości ani samego sądu. Sąd staje się tu niezbędnym uczestnikiem (stroną) stosunku procesowego, a jego dyskrecjonalne uprawnienia ograniczane są ustawą i „równoważą się” zdolnością procesową stron biorących udział w postępowaniu sądowym. Każda ze stron cywilnego stosunku procesowego posiada uprawnienie do domagania się od sądu spełnienia jego obowiązków procesowych. Taki punkt widzenia radykalnie zmienia tradycyjne ujęcie stosunków procesowych jako wyłącznie stosunków władzy (nadrzędności), charakteryzujących inkwizycyjny typ procesu, którego pozostałości znajdują się dotąd w cywilnym postępowaniu sądowym krajów WNP. Sama efektywność wymiaru sprawiedliwości w rozstrzygającej mierze uzależniona

skij process, Moskwa 1964, s. 8; M.A. Gurwicz, *Sowietskoje graždanskoje processualnoje prawo*, Moskwa 1964, s. 11; N.G. Jurkiewicz, *Sucznost' graždanskogo processa*, [w:] *Kommentarij k GPK Respubliki Bielarus*, Promysliennie-torgowoje Prawo 1999, nr 8-9, s. 209-234. Według N.G. Jurkiewicza „...nauka o stosunku prawnym cywilnopprocesowym rządzi niepodzielnie na obszarze państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw. Dlatego też, być może nie potrzeba już tak wielu starań, by nadać jej współczesny wymiar i uczynić z niej poważną teoretyczną podstawę opracowania modelowego prawa procesowego (w szczególności europejskiego kodeksu procesowego) jako instrumentu ujednoczenia prawa procesowego.”, [w:] *Sucznost' graždanskogo...*, s. 206 i 234; por. także na gruncie nauki polskiej tezę H. Tramera, o uznaniu teorii procesu jako stosunku prawnego, stanowiącej „najlepszy klucz do k.p.c.”, opartą na projekcie polskiego kodeksu i stanowisku gorącego zwolennika tejże teorii prof. F. K. Fiericha – prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP, a zarazem przewodniczącego Sekcji postępowania cywilnego, [w:] *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 20 oraz F.K. Fierich, *Projekty polskiej procedury cywilnej w oświetleniu nauki o stosunku procesowym*, Warszawa 1924, s. 13; K. Stefkó, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915, s. 274; S. Gólab, *Zarys polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1932, s. 11; E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 160-168; Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 39-60; M. Sawczuk, *O aktualności teorii stosunku prawnego cywilnopprocesowego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo CLXX Nr 1028, Wrocław 1990, s. 196-206; tenże, *Idea ciągłości ustawodawstwa*, [w:] *Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze Solidarności 1980-1990; Materiały i projekty ustaw Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S” i Społecznej Rady Legislacyjnej*, pod red. prof. prof. K. Barczyka, St. Grodzkiego, S. Grzybowski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001, s. 581-582.

jest, zdaniem B.N. Łapina, od odpowiadającego rzeczywistości ukształtowania i rozwoju przez sąd stosunków procesowych. Właśnie ten czynnik zdolny jest do zagwarantowania optymalnej realizacji praw procesowych, a także wykonania procesowych obowiązków przez wszystkich uczestników sądowego postępowania, włączając w to sąd. A tylko przy spełnieniu tego koniecznego warunku proces można traktować jako kontradiktoryjny, bowiem nie będą w nim nadmiernie dominować władcze uprawnienia sądu¹⁴. Postuluje się więc, aby definicja stosunku prawnego cywilnoprosesowego została określona w ustawodawstwie, w kategorii najważniejszej, realnie istniejącej, prawnej gwarancji kontradiktoryjnego, praworządnego i sprawiedliwego postępowania sądowego.

W świetle art. 1 k.p.c. Kazachstanu, prawo procesowe reguluje stosunki społeczne powstające w toku rozpoznawania i rozstrzygnięcia spraw cywilnych przez sądy (w ramach wymiaru sprawiedliwości). Brak tu jednakże określenia takich stosunków mianem prawnych cywilnoprosesowych. Zgodnie natomiast z brzmieniem art. 3 k.p.c. Białorusi, ustawodawstwo procesowe normuje tryb rozpoznawania i rozstrzygnięcia spraw wynikających z materialnoprawnych stosunków (wskazana regulacja nie ujmuje w ogóle kategorii stosunku prawnego cywilnoprosesowego, regulowanego prawem procesowym). Podobne rozwiązanie przyjęto w kodeksach Azerbejdżanu i Rosji.

W ramach zgłaszanych postulatów dotyczących treści norm modelowego kodeksu sądowego postępowania cywilnego, proponuje się zmianę definicji strony postępowania sądowego. W obecnie obowiązującym ustawodawstwie, praktyce i doktrynie krajów WNP obejmuje się tym pojęciem wyłącznie dwa podmioty postępowania spornego: powoda i pozwanego (pozostających w stanie sporu uczestników cywilnych stosunków prawa materialnego). Powstaje tu zatem problem dotyczący zdefiniowania tej kategorii również w aspekcie formalnym. Proponowane są m.in. terminy: „podmiot spierający się”, „uczestnik stosunków procesowych” jako równoważne „stronie sporu prawnego”¹⁵. Podnosi się równocześnie na gruncie

¹⁴ Por. B.N. Łapin, *Grażdansko-processualnyj aspekt primienienija prawa*, Prawowiedzenie 1980, nr 2, s. 61.

¹⁵ Jako przykład wskazywane są przez twórców modelowego kodeksu rozwiązania przyjęte w art. 13, 173, 176, 330, 391, 439-441 ustawy cywilnego postępowania sądowego Rosji z dnia 20 listopada 1864 r.

teorii o stosunku prawnym cywilnoprocesowym, że w świetle prawa procesowego powód i pozwany nie są stronami wobec siebie, gdyż każdy z tych podmiotów występuje w stosunku procesowym wyłącznie z sądem.

Postuluje się także rozstrzygnięcie w omawianym kodeksie problemu bardziej szczegółowego określenia nomenklatury i ujęcia podstawowych założeń (zasad naczelnych¹⁶) cywilnego postępowania sądowego państw członkowskich WNP. Pod pojęciem zasad naczelnych rozumie się w literaturze fundamentalne postulaty gałęzi prawa sądowego. Bodaj najtrudniejszym zadaniem w ramach stanowienia prawa jest jego „prawnotekniczna” formalizacja, a więc napełnienie każdej z norm ideami i sensem, które niesie ze sobą całokształt zasad głoszonych przez prawo międzynarodowe oraz krajowe. Można z całą pewnością stwierdzić, że zasady prawa materialnego i procesowego bezpośrednio uczestniczą w regulowaniu stosunków prawnych, tak jak normy prawa. Określają one nie tylko literę, ale także duch i sens prawa (*mens legis*), co pozwala sądom i sędziom mądrze łączyć najbardziej ostre imperatywy z założeniami humanizmu i sprawiedliwości. Te fundamentalne postulaty zawierające prawne, socjalne i humanitarne idee ludzkiej cywilizacji określają typologię systemów prawnych i czynności w postępowaniu sądowym, jej cele, zadania, treść i efektywność. Systemy prawa procesowego cywilnego państw WNP tradycyjnie zbliżone są do kontynentalno-europejskiej (romano-germańskiej) rodziny prawnej, chociaż zawierają również część zasad procesowych ogólnego prawa *common law*. Obrazują one pewną symbiozę śledczego i kontradyktoryjnego typu procesu. Z jednej strony głosi się tu zasady supremacji (wyższości) ustawy i podległości sądu jej unormowaniom, kodyfikacji norm procesowych, nieuznawania precedensów

¹⁶ Należy przyjąć, że zasada jest kategorią względną, wyrastającą z potrzeb naukowobadawczych i posiadającą głównie wartość dydaktyczno-naukową, jest ona ujmowana zależnie od wartości, którą ma chronić lub wyrażać, natomiast zasadami procesowymi według doktryny i judykatury są argumenty wyrażające idee uznane i nieustannie akceptowane, najwyższe reguły nie wynikające z ustawy, ale z *meritum* samego procesu cywilnego i determinujące jego budowę; tak m.in. M. S a w c z u k, *Wznowienie postępowania cywilnego (rozprawa habilitacyjna)*, Lublin 1963, s. 16-18; t e n ż e, *Zasady procesowe cywilne w polskiej doktrynie* (hasło) oraz *Zasady procesu cywilnego* (hasło) [w:] *Wielka Encyklopedia Prawa*, pod red. E. Smoktunowicza, Białystok 2000, s. 1244-1245; W. S i e d l e c k i, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957, s. 3; M. W a l i g ó r s k i, *Polskie prawo procesowe cywilne w świetle zasady dyspozycyjności*, Studia Cywilistyczne, Kraków 1963, t. 2, s. 11.

za źródła prawa, uzasadniania orzeczeń, odrębnego zdania sędziego, priorytetowego znaczenia protokołu dowodowego z posiedzenia sądowego, konkurencji norm prawa materialnego i procesowego, a z drugiej potwierdza się obowiązywanie zasad dostępności i jawności postępowania sądowego, kontrydiktoryjności spierających się, priorytetu ustności, kolegialności składu sądu, swobody oceny dowodów. Podkreśla się jednocześnie, że rodzaje postępowań sądowych, jak i „komplet” rządzących nimi zasad okazują się względnymi (relatywnymi), ponieważ najważniejszym wskaźnikiem jest miara (stopień) ich faktycznej realizacji. Istotnym w tych relacjach staje się czynnik ludzki przejawiający się niejednokrotnie w subiektywizmie odbioru przez sędziego nie tylko okoliczności faktycznych sprawy cywilnej, osobowych charakterystyk uczestników procesu, przeprowadzanych środków dowodowych, ale także zasad i norm prawnych, którym sędzia jest zobowiązany bezwzględnie podlegać (co może grozić przekształceniem kontrydiktoryjnego modelu postępowania sądowego nie tylko w śledczy, ale i w inkwizycyjny, jeśli sędzia popierać będzie niezgodne z prawem normy postępowania). W związku z tym podkreśla się wagę implementacji poprzez modelowy kodeks w krajowych porządkach prawnych norm bezwzględnie obowiązujących, z jednoczesnym wyłączeniem zwrotów niedookreślonych, pozostawiających pewien luz decyzyjny w ramach sądowego stosowania prawa.

W kwestii wyczerpującego określenia wszystkich zasad cywilnego postępowania sądowego w kodeksie modelowym nie wypracowano konsensusu. Istnieje natomiast zgoda co do tego, by najważniejsze z nich, tzw. zasady naczelne, zostały zawarte w przepisach części ogólnej kodeksu modelowego (np. zasada swobodnej oceny dowodów), a funkcjonalne w przepisach szczególnych (np. zasada dostępności środków dowodowych w rozdziale normującym postępowanie dowodowe). W nowych kodeksach postępowania cywilnego Armenii i Azerbejdżanu poświęcono zasadom postępowania sądowego 10 artykułów, w kodeksie Białorusi 16, Kazachstanu 20, a w projekcie kodeksu Federacji Rosyjskiej 9. We wszystkich tych aktach proklamuje się zasady praworządności postępowania sądowego, sprawowania wymiaru sprawiedliwości tylko przez sąd, niezawisłości sędziowskiej, równości wszystkich wobec prawa i sądu, języka narodowego w postępowaniu sądowym, kontrydiktoryjności, prawidłowego składu orzekającego, prawa do zastępstwa procesowego,

jawności posiedzenia sądowego, wykonalności orzeczeń sądowych. W kodeksie białoruskim oprócz wymienionych zawarto zasady poszanowania godności człowieka, obowiązku wyjaśnienia przez sąd uczestnikom cywilnego postępowania sądowego ich praw i obowiązków, dyspozytywności, wyjaśnienia przez sąd okoliczności faktycznych w sprawie. W kodeksie postępowania cywilnego Kazachstanu *novum* stanowią zasady badania hierarchii materialnoprawnych aktów normatywnych, priorytetu norm zawartych w umowach międzynarodowych, postanowień normatywnych Rady Konstytucyjnej i Sądu Najwyższego, uznanych za część składową prawa procesowego cywilnego, poszanowania godności człowieka w procesie, nietykalności życia i własności jednostki, oceny dowodów na podstawie wewnętrznego przekonania, zagwarantowania prawa do wykwalifikowanej pomocy prawnej, zapewnienia bezpieczeństwa w toku postępowania rozpoznawczego, swobody w zakresie zaskarżania czynności procesowych i orzeczeń sądowych. W ramach prac nad projektem kodeksu zgłoszono również potrzebę włączenia doń oprócz powszechnie przyjętych, następujących zasad: dostępności wymiaru sprawiedliwości, instancyjności postępowania sądowego, aktualności powstawania i rozwoju stosunków procesowych pomiędzy sądem i uczestnikami postępowania w sprawie, sumiennego wykonywania przez sąd obowiązków procesowych, praworządności i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy, obiektywnego dokumentowania zgłaszanych i badanych w sądzie okoliczności faktycznych z wykorzystaniem środków technicznych, oceny dowodów w oparciu o wewnętrzne przekonanie sądu, bezpośredniego badania przez sąd dowodów w sprawie, nieprzerywalności sądowego procesu rozpoznawania sprawy, naprawienia szkód powstałych wskutek wydania niezgodnych z prawem orzeczeń i innych czynności podejmowanych przez sąd, obowiązku wykonywania postanowień umów międzynarodowych i orzeczeń sądów wyższej instancji. Najbardziej racjonalnym, zdaniem projektodawców omawianego aktu prawnego, wydaje się wyrażanie idei każdej zasady już w jej nazwie (np. zasadę praworządności poprzez zapis „ustawa – jedyna podstawa wymiaru sprawiedliwości”).

Jednym z głównych elementów cywilnego postępowania sądowego jest postępowanie dowodowe, mające doprowadzić do uwiarygodnienia okoliczności faktycznych, twierdzonych przez strony postępowania i formułujące sądowe przekonanie o ich obiektywnym istnieniu, niezbędne do wydania

uzasadnionego i sprawiedliwego orzeczenia. Jako wadę obecnie obowiązującego prawa procesowego cywilnego państw członkowskich WNP podnosi się brak wyraźnego wskazania w nim roli dowodzenia i funkcji dowodu. Osnowy cywilnego postępowania sądowego określały dowód jako wszystkie dane faktyczne, na podstawie których sąd określa istnienie lub nieistnienie okoliczności uzasadniających roszczenia i żądania stron, a także inne okoliczności, mające znaczenie dla prawidłowego rozpoznania sprawy. Wskazana definicja zawarta jest z niewielkimi zmianami do chwili obecnej we wszystkich kodeksach postępowania cywilnego krajów WNP. W art. 47 k.p.c. Armenii i art. 76 k.p.c. Azerbejdżanu oraz w projekcie nowego kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej termin „wszystkie dane faktyczne” zastąpiony został pojęciem „informacje otrzymane w trybie przewidzianym ustawą”. W świetle art. 178 k.p.c. Białorusi, dowodem są „wszystkie informacje o faktach, wchodzące w zakres przedmiotu dowodzenia, otrzymane w rezultacie wykorzystania środków dowodzenia”. W tym wypadku ustawodawca nie związał procedury dowodzenia z postępowaniem spornym, jak to przyjęto w kodeksach procesowych innych krajów WNP. W kodeksie postępowania cywilnego Kazachstanu pojawił się po raz pierwszy dział zatytułowany „Dowody, dowodzenie”, ale zgodnie z art. 64 za dowody, jak poprzednio, uznaje się „dane faktyczne, związane z uzasadnieniem roszczeń i twierdzeń stron”, mimo że przez sądy powszechne rozpoznawane są sprawy także w postępowaniu niespornym, gdzie nie ma stron spierających się. W świetle art. 69 k.p.c., dane faktyczne uznaje się i dopuszcza jako dowód tylko za pośrednictwem sądu. Sam termin „dane faktyczne” według B.N. Łapina wymaga konkretyzacji. W teorii cywilnego prawa sądowego pod pojęciem danych faktycznych (a zarazem i dowodu) rozumie się informacje o faktach, fakty dotyczące obiektywnej rzeczywistości i źródła informacji o nich, informacje o faktach w związku ze środkami dowodzenia, po prostu informacje albo wiadomości itp.¹⁷ W poświęconych wyłącznie tej tematyce monografiach znajdują naukowe uzasadnienie idee rozumienia sądowych dowodów jako jedności danych faktycznych i środków dowodzenia, wyrażonych w formie procesowej¹⁸.

¹⁷ Por. I.W. Reszetnikowa, W.W. Jarkow, *Graždanskoje prawo i graždanskij prociess w sowriemiennoj Rossji*, Jekatierinburg 1999, s. 164-167.

¹⁸ Por. m.in. M.K. Triuszniukow, *Sudiebnyje dokazatielstwa*, Moskwa 1997, s. 81.

Według I.W. Resznetnikowej, również na gruncie *common law* brak jest opracowanego w pełni określenia dowodu. P. Merfi pod pojęciem dowodu rozumie wszystkie materiały utwierdzające sąd w przekonaniu co do prawdziwości albo nieprawdziwości przedstawionych mu faktów. P. Lempert i S. Zamburg stwierdzają, że reguły o dowodzeniu służą zwiększeniu szans wydania prawidłowego orzeczenia i przekonaniu sędziego, że argumenty prawników powinny być przyjęte¹⁹. Przedstawione powyżej tezy w dostatecznej mierze potwierdzają konieczność aktywizacji naukowych poszukiwań pełnego wyobrażenia „natury” tej instytucji prawnej, jaką jest dowód, odpowiadającej tendencjom wzmocnienia zasady kontradiktoryjności postępowania, a także zadaniom reformy i unifikacji ustawodawstwa cywilnoprocesowego państw WNP. W tym celu koniecznym wydaje się wprowadzenie do teorii prawa dowodowego, ustawodawstwa i praktyki stosowania prawa pojęcia dowodów sądowych i dokładnego ich określenia. Sądowe dowody to otrzymane i wykorzystane przez sąd w trybie przewidzianym ustawą dane o okolicznościach rozpoznawanej sprawy, które ocenione zostały przez sąd jako wiarygodne na podstawie prawnie istotnych faktów²⁰. W trakcie prac nad kodeksem modelowym będzie możliwe, zdaniem jego twórców, omówienie i realizowanie wielu idei związanych z udoskonalaniem normatywnoprawnej reglamentacji postępowania dowodowego, fazy zbierania, przedstawiania, badania „wiarygodnych” dowodów i ich źródeł, oceny wiarygodności ustalonych dzięki nim faktów stanowiących podstawę uzasadnienia wydawanego rozstrzygnięcia. Niezbędna staje się tu bardziej szczegółowa regulacja dotycząca rozkładu ciężaru dowodu (*onus probandi*) pomiędzy spierającymi się stronami postępowania sądowego. Współczesny proces kontradiktoryjny opiera się na szerokim wykorzystaniu instytucji domniemań faktycznych i prawnych, fikcji prawnej, skutecznych sposobów zabezpieczenia i identyfikacji dowodów, dokładnego określenia kryteriów odniesień i ich dostępności, ustanowienia nowego standardu dowodzenia: zamiast odszukiwania „prawdziwości” – osiągnięcia „możliwie maksymalnej wiarygodności”, bez negowania prawa sądu do potwierdzania prawdziwości faktów notoryjnych. Pozwoliłoby

¹⁹ Por. I.W. Resznetnikowa, *Dokazatelstviennoje prawo Anglii i SSZA*, Jekatierrinburg 1999, s. 69-70.

²⁰ B.N. Łapin, *O problemach reformatowania...*, s. 15-16.

to otrzymać przy badaniu i ocenie okoliczności faktycznych sprawy sformułowane w ramach ustawy uporządkowane, w dostatecznej mierze „kontrolowane” i bardziej obiektywne przekonanie sądu.

Szczególną uwagę przy opracowaniu modelowego kodeksu powinno poświęcić się problematyce właściwego czasowo i należytego przygotowania spraw do rozpoznania w toku postępowania sądowego. Operatywność i zupełność czynności przygotowawczych w ramach procesu kontradiktoryjnego powinna w rozstrzygającej mierze określać się aktywnością spierających się stron oraz innych występujących w postępowaniu sądowym podmiotów. Obecnie sąd nie posiada nieograniczonego prawa ingerencji na etapie zbierania i zabezpieczania materiałów dowodowych, bez inicjatywy w tym względzie zainteresowanych podmiotów występujących w postępowaniu. Jak stwierdza P. Arczer, wiele spraw wygrywa się lub przegrywa w zależności od stopnia przygotowania materiału dowodowego na pozasądowym etapie²¹. Niedostateczne przygotowanie się strony do postępowania lub jego brak powoduje nadmierną przewlekłość procesu. W stadium przygotowawczym postępowania ważnym jest, aby procesowy stosunek sąd – powód nie dominował nad innymi stosunkami. W wielu sytuacjach jednak właśnie ten stosunek do chwili zakończenia stadium przygotowawczego pozostaje jedynym i najbardziej rozwiniętym, co narusza prawidłowy rozwój postępowania cywilnego we wszystkich jego stadiach następnych²². W sytuacji przeciążenia systemów sądowych państw WNP i wstrzymania wprowadzenia do nich instytucji postępowania przed sędzią pokoju, dokładne przygotowanie się składu orzekającego do każdej rozpoznawanej w postępowaniu sądowym sprawy cywilnej jest bardzo utrudnione (np. w 1998 r. w Federacji Rosyjskiej miesięcznie na jednego sędziego sądu rejonowego przypadało do rozpoznania 8,3 karnych, 35,8 cywilnych i 17,4 administracyjnych spraw, przy czym jeden sędzia przypadał na 9,5 tys. mieszkańców, gdy we Francji na 6 tys., Niemczech na 4 tys., a w Anglii na 3 tys.)²³.

²¹ Por. P. Arczer, *Anglijskaja sudiebnaja sistema*, Moskwa 1959, s. 198.

²² Por. B.N. Łapin, *Teoreticzeskije i praktičeskie problemy effiektivnosti podgotowki graždanskich diel k sudiebnomu razbiratelstvu*, [w:] *Aktualnyje problemy teoriii i praktiki graždanskogo processa*, Leningrad 1979, s. 142.

²³ Por. W. Lebediew, *Rasszirenije dostupa k prawosudiju – odna iz celej sudiebnoj rieformy*, Rossijskaja Justicja 1999, nr 9, s. 4.

W takiej sytuacji, w toku opracowywania kodeksu modelowego należałoby zbadać zagadnienie dotyczące możliwości wykorzystania procedury mediacyjnej i innych form pozasądowego, pojednawczego, ugodowego rozstrzygnięcia sporów cywilnoprawnych, a także przewidzieć uzupełniającą regulację procedur przygotowawczych we wszystkich najważniejszych kategoriach spraw. Celowym byłoby m.in. wprowadzenie w zawiłych sprawach cywilnych obowiązku wymiany pism procesowych bezpośrednio pomiędzy stronami postępowania (przy udziale w ich przygotowywaniu wykwalifikowanych pełnomocników stron), posiedzenia ugodowo-pojednawczego przed sędzią orzekającym, instytucji mediacji i rozwój postępowania polubownego.

Nie mniej znaczącym problemem obecnego modelu postępowania cywilnego, który należałoby opracować w kodeksie modelowym, jest określenie trybu postępowania w zakresie kontroli zgodności z prawem orzeczeń sądów pierwszej instancji. Istniejący obecnie system sądowej kontroli i nadzoru nie jest zupełny. Organy instancji kasacyjnej *de facto* posiadają uprawnienia do ponownego rozpatrzenia (rewizji) sprawy, ponownej oceny dowodów, badania nowych faktów i okoliczności w już rozstrzygniętej przez sąd pierwszej instancji sprawie. Taki model kasacji w pełni zastąpił instytucję apelacji. W związku z tym zauważalna jest przez twórców modelu prawa sądowego cywilnego państw członkowskich WNP potrzeba odrodzenia postępowania apelacyjnego (pojawienie którego wiąże się z uchwaleniem w XIV-XV w. rosyjskich kodeksów prawnych tzw. *Sudiebników*). Postępowanie to stanowiło bowiem, zdaniem B.N. Łapina, najbardziej efektywną formę kontroli sprawowaną przez organy wyższej instancji co do orzeczeń wydawanych w postępowaniu przed sędzią pokoju i sądami pierwszej instancji. Wprowadzenie postępowania apelacyjnego, toczącego się przed kolegiałnym składem sędziów zawodowych, posiadających bogate doświadczenie zawodowe i praktykę, wpłynęłoby w znacznym stopniu na samą ekonomikę postępowania i uwolniło działania kontrolne od wszelkich wpływów (w tym zagrożeń miejscowych), którym podlegaliby członkowie składów orzekających (co do zasady jednoosobowych) w pierwszej instancji. Postulowane postępowanie kasacyjne służyłoby kontroli zgodności z prawem prawomocnych orzeczeń sądów pierwszej i apelacyjnej instancji. W trybie szczególnym uzupełniające postępowanie kasacyjne mogłoby się toczyć przed

Sądami Najwyższymi państw członkowskich WNP, a w Rosyjskiej Federacji także przed sądami jej republik federacyjnych. Wprowadzenie apelacji i wzmocnienie prerogatyw sądów kasacyjnych powinno doprowadzić, zdaniem projektodawców kodeksu modelowego, do zniesienia instytucji nadzoru.

W obecnych warunkach ekonomicznych i przy uwzględnieniu historycznych tradycji organizacji władzy sądowej w krajach WNP, nie przewiduje się utworzenia wyspecjalizowanych sądów administracyjnych. Sprawy wynikające z administracyjnych stosunków prawnych będą więc, jak poprzednio, rozpoznawane przez sądy powszechne również w oparciu o podstawowe zasady cywilnego i karnego postępowania sądowego.

Wciąż aktualne pozostaje pytanie o celowość włączenia do kodeksu modelowego przepisów normujących sądowe postępowanie w sprawach gospodarczych (wyróżnianych w oparciu o kryterium podmiotowe), a podlegających na podstawie obowiązującego stanu prawnego właściwościom sądów szczególnych (gospodarczych oraz arbitrażowych).

Wzorzec prawa sądowego cywilnego, wyrażony w normach przygotowywanego kodeksu modelowego, daje organom ustawodawczym państw członkowskich WNP możliwość ścisłej implementacji jego regulacji do porządku krajowego (z jednoczesnym uchyleniem podobnego krajowego aktu prawnego) bądź też pozostawienia własnych odrębności sądowego postępowania cywilnego jako *lex specialis* wobec wspomnianego modelowego aktu.

Struktura modelowego kodeksu cywilnego postępowania sądowego²⁴ powinna, zdaniem jego twórców, zawierać dział „Postanowienia ogólne”, a ten z kolei rozdziały dotyczące określenia podstawowych pojęć używanych w przepisach kodeksu, naczelnych zasad cywilnego postępowania sądowego, podziału instancji, rodzajów postępowań sądowych, właściwości sądu, uczestników postępowania sądowego, ich praw procesowych i obowiązków, przedstawicielstwa, zastrzeżeń i sprzeciwów, środków

²⁴ Por. *Konceptualny projekt struktury modelnego Kodeksu graždanskogo sudoproizvodstva dla stran Sodrużiestwa Niezawisimych Gosudarstw*, materiały konferencyjne „Reforma cywilnego i gospodarczego prawa procesowego w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw”, Kilonia 15-20.10.2000 r. Składa się na nią 7 części, 60 rozdziałów zawierających 1100 artykułów.

dowodowych i postępowania dowodowego, kosztów sądowych, terminów procesowych, formy i treści pism procesowych, przyjęcia, odrzucenia i pozostawienia pozwu bez rozpoznania, zabezpieczenia roszczeń, przedsądowego trybu uregulowania stosunków, zawiadomień sądowych i wezwań, prawa wglądu do akt sprawy, podstawowych środków odpowiedzialności cywilnoprosesowej. W działach i rozdziałach części szczególnej kodeksu modelowego, zdaniem jego twórców, wydaje się celowym zamieszczenie przepisów dotyczących postępowania przed sędzią pokoju i postępowania apelacyjnego w przedmiocie kontroli wydanych przed nim orzeczeń, postępowania w sądzie pierwszej instancji (wszczynanego na podstawie pozwu lub innych rodzajów wniosku), włączając w to stadium wszczęcia postępowania w sprawie cywilnej, jej obowiązkowe przygotowanie i przeprowadzenie postępowania pojednawczego, zabezpieczenie zgłoszonych roszczeń, sądowe rozpoznanie (ze szczególną regulacją zasad i procedury dowodzenia), porządek obrad i wydanie przez sąd orzeczeń, postępowania uproszczonego i przyspieszonego. W dziale poświęconym postępowaniom szczególnym należałoby wskazać postępowanie o podział własności (ruchomości i nieruchomości), ze stosunków małżeńskich, rodzinnych, ze stosunków mieszkaniowych, ze stosunków rolnych, ze stosunków i sporów pracowniczych, gospodarcze, upadłościowe, o ustalenie prawa własności bezrolnych, o ustanowienie opieki i kuratel, na podstawie pozwów przeciwko aktom administracyjnym i czynnościom funkcjonariuszy, o wzruszalności prawomocnych aktów normatywnych, z zakresu ochrony czci, godności i reputacji, z zakresu prawa wyborczego, z zakresu ochrony interesów społecznych, o uznaniu za zmarłego, o ubezwłasnowolnieniu całkowitym i częściowym, o trybie przymusowej hospitalizacji w szpitalu psychiatrycznym, o uchyleniu niezgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy aktów stanu cywilnego, o ustaleniu faktu posiadania dokumentów konstytutywnych, o emancypacji niepełnoletnich, w sprawach z udziałem cudzoziemców, o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń sądów WNP i innych sądów zagranicznych, o wznowieniu prawomocnie zakończonego postępowania sądowego lub wykonawczego, o przywróceniu praw z utraconych papierów wartościowych, z zakresu prawa autorskiego. Podane przykłady mogą być oczywiście zmienione i uzupełnione w trakcie kolejnych etapów prac nad prawem modelowym. W dziale dotyczącym kontroli orzeczeń sądowych proponuje się unor-

mowanie trybu postępowania apelacyjnego (pełnego, połączonego z możliwością przedstawiania i badania nowych faktów oraz okoliczności) oraz postępowania wszczynanego ponownie, w związku z nowo ujawnionymi okolicznościami sprawy. W dziale normującym postępowanie wykonawcze określony zostanie tryb realizacji wydanych przez sądy orzeczeń, kontroli nad czynnościami komorników sądowych i rozpoznawania zażaleń na ich czynności (zaniechania). Przewiduje się również umieszczenie w kodeksie modelowym działu o zasadach i trybie stosowania norm prawa obcego. Za niezbędne uznaje się unormowanie w omawianym akcie instytucji jurysdykcji krajowej²⁵. Postuluje się umieszczenie wprost w kodeksie modelowym postanowień umów międzynarodowych zawartych w ramach WNP, konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej z 1883 r., konwencji madryckiej o międzynarodowej rejestracji znaków towarowych z 1891 r., konwencji warszawskiej o ujednostajnieniu niektórych prawideł, dotyczących międzynarodowego przewozu lotniczego z 1929 r., z protokołem haskim do niej z 1955 r., konwencji wekslowych genewskich z 1930 r., a także konwencji haskiej dotyczącej procedury cywilnej z 1954 r., konwencji genewskiej o umowie międzynarodowego przewozu drogowego towarów z 1956 r., konwencji nowojorskiej o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych z 1958 r., konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r., europejskiej konwencji o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1961 r., konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 1963 r., konwencji wiedeńskiej o prawie umów międzynarodowych z 1969 r., konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów z 1980 r. oraz konwencji Międzynarodowego Instytutu do spraw Unifikacji Prawa Prywatnego o międzynarodowym leasingu finansowym z 1988 r.

W celu realizacji idei stworzenia prawa modelowego w postaci kodeksu cywilnego postępowania sądowego dla państw członkowskich WNP, powołana została grupa robocza składająca się z teoretyków oraz praktyków-prawników. Stawiają oni sobie za cel zbadanie możliwości wykorzystania doświadczeń regulacji procesowych działalności sądowej, sys-

²⁵ Por. W.W. Łukaszyk, *Międzynarodowe prawo w sudach gosudarstw*, Sankt Petersburg 1993, s. 7.

temów prawnych różnych państw świata i przeprowadzenie niezależnej ekspertyzy projektu kodeksu modelowego. Prawoznawstwo komparatystyczne umożliwi bowiem nie tylko poznanie systemu prawa krajowego, ale i wskazanie ustawodawcy, jakie idee i zasady międzynarodowej unifikacji są adaptacyjne w warunkach własnych, stając się w ten sposób rzeczywiście transkrajowym²⁶.

Przedstawione powyżej projektowane założenia kodeksu modelowego zostały zaaprobowane przez stałą komisję do spraw zagadnień prawnych Międzyparlamentarnego Zgromadzenia państw członkowskich WNP na jej posiedzeniu w dniu 23 lutego 2000 r. Duże zainteresowanie koncepcją modelowego kodeksu cywilnego postępowania sądowego przejawiają również najwyższe organy sądowe państw członkowskich WNP. O chęci uczestniczenia w realizacji tegoż projektu poinformował Międzyparlamentarne Zgromadzenie m.in. Uniwersytet w Liege (Holandia) i Uniwersytet im. Ch. Albrechta w Kilonii (Niemcy).

Na zorganizowanym w dniach 9-10 marca 2000 r. w Sankt Petersburgu pod egidą Rady Europy i Dumy Państwowej Federalnego Zgromadzenia Federacji Rosyjskiej międzynarodowym seminarium poświęconym problematyce kodyfikacji ustawodawstwa i dostępu obywateli do informacji prawnej został wygłoszony przez B. Łapina referat na temat koncepcji kodeksu modelowego. Przedstawiona problematyka spotkała się również z dużym zainteresowaniem na forum międzynarodowym, m.in. na konferencji naukowej „Reforma cywilnego i gospodarczego prawa procesowego w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw” w Kilonii w dniach 15-20.10.2000 r.

Praca nad projektem kodeksu modelowego dla krajów członkowskich WNP, rozpoczynających tworzenie tradycji otwartego, demokratycznego społeczeństwa umożliwia stanowienie dostępnego, humanitarnego i sprawiedliwego systemu sądów cywilnych, realizujących współczesne standardy i środki ochrony prawnej praw prywatnych i publicznych oraz prawnie chronionych interesów.

Należy więc mieć nadzieję, że praktyczne zastosowanie nowej doktryny międzynarodowej (regionalnej) unifikacji norm cywilnego postępo-

²⁶ Por. P. D a w i d, K. J o f f e - S p i n o z i, *Osnownyje prawowyje sistemy sowriemienosti*, Moskwa 1996, s. 11.

wania sądowego w systemach prawnych krajów WNP pozwoli zintensyfikować monitoring procesów implementacji, rekomendowanych przez kodeks modelowy zasad i norm w krajowe ustawodawstwo, a także wpłynie na efektywność jej realizacji i dalsze udoskonalanie.